

Д-р Марко Китевски, НАУЧЕН СОВЕТНИК ВО ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКА

ОБИЧАИ И ОБРЕДИ ОД БАДНИ

Денот на раѓањето на Исус Христос не е познат и во првите три века овој празник не се празнувал. Причина за тоа е христијанскиот поглед на животот во тие времиња на робовладетелски општества. Имено, тогаш кога животот на човекот имал мала вредност, му се посветувало поголемо внимание на крштавањето како духовно раѓање и на смртта како раѓање во вечниот живот.

На Божиќ, односно на денот што му претходи Бадник или Коледе, се изведуваат најмногу и најразновидни обичаи.

Разговорот го водеше: **Милева ЛАЗОВА**

Месеот јануари е исполнет со празници. Се празнува Божиќ, Василица, Водици, повеќе празници на големи христијански светители итн. Што е причината за тоа?

КИТЕВСКИ: Кога станува збор за овие празници и кога ќе се земат предвид обичаите што при тоа се изведуваат станува јасно дека се работи за контаминација на прастари претхристијански празнувања поврзани со почетокот на соларната година коишто подоцна, со примањето на христијанството на овие простори примиле многу христијански обележја. Познато е и тоа дека во изминатите два милениума црквата водела жестока битка против старите пагански празнувања, против суеверието и други нехристијански форми на живот. Многу од овие форми на народниот живот успеала да ги истисне од животот на човекот, но таму каде што тоа не ѝ успевало правела компромис, па многу претхристијански празнувања добиле христијанска содржина и христијанска симболика. Така, ако во василичарските обичаи гледаме чисто пагански празнувања, во обичаите поврзани со Бадник или Водици следиме повеќе слоеви на народната култура: пагански, битови, христијански итн. Прастарите верувања во паганските божества подоцна добиле нова

смисла и содржина, верување и молитви кон еден Бог, Господ Исус Христос. Ако земеме предвид, пак, дека во овој период на годината исти обичаи (како на пр. прогнозирањето на среќата или иницирањето среќа и плодородие) во разни места се поврзани со различни празници (некаде со св. Игнат, во други места со Бадник во трети со Василица или Водици) ќе видиме дека станува збор за обичаи некогаш поврзани со почетокот на соларната година коишто подоцна добиле нова смисла во духот на христијанската вера.

Зошто Божиќ спаѓа меѓу најголемите христијански празници?

КИТЕВСКИ: Меѓу дванаесетте големи христијански празници Божиќ се празнува најсвечено. Но, во овие празници не влегува Велигден, зашто тој се смета за празник над празниците. За тоа зошто овој празник се празнува толку свечено, постојат повеќе причини. Прво, на овој ден се празнува раѓањето на Господ Исус Христос, второто лице од Светата Троица. Колку пак на човештвото му значи овој датум може да се види по тоа што тој е земен за камен-темелник при пресметувањето на времето, па така имаме Стара и Нова ера, односно време пред и по раѓањето на Исус. Од друга страна, пак, со тоа што Божиќ се празнува во периодот кога на овие простори, односно во Римската империја се празнувале големите пагански празници, овој празник наследил многу од тие претхристијански празнувања. Евангелските текстови сведочат дека римскиот император Август издал заповед да се изврши попис на населението во Империјата. Секој требало да биде запишан во градот на своите дедовци. Палестина тогаш била во рамките на Римската империја поради што и праведните Јосиф и Света Дева Марија од Назарет тргнале за Витлеем за да се запишат во овој град, зашто и двајцата биле од родот Давидов. Кога пристигнале во Витлеем за нив немало место во гостилниците и куките поради тоа што во градот имало многу народ дојден заради пописот. Некои добри луѓе сакајќи да им помогнат ги упатиле во една

*Збирајте се дечиња,
сѝред село на грејачка,
огон да си ѝалиме,
за да се изгреиме,
оѝи ѝосле ќе одиме
Коледа да викаме,
костѝење да збираме,
за Бадник да јадиме.
Божик да го чекаме
и ѝрасе да јадиме.*

Народна ѝесна

ЛИТЕРАТУРА

К ДО ВАСИЛИЦА

пештера во близината на градот каде што пастирите во невреме ги засолнувале своите стада. Ноќта силна светлина ја исполнила пештерата, но и околните ридови, потоа Света Дева Марија го родила својот Син превенец, го повила и го ставила во јаслите. Силната светлина ги исплашила и пастирите што со своите стада ноќевале на отворено на околните ридови, но веднаш потоа ангелот Господов ги утешил јавувајќи им ја радосната вест:

- "Не бојте се! Еве, ви соопштувам голема радост, која ќе биде за сите луѓе; зашто денеска ви се роди во градот Давидов Спасител, Кој е Христос Господ; и еве ви знак: ќе најдете повиев Младенец како лежи во јасли".

Веднаш потоа хорот на ангелите ја запееа песната:

- "Слава на Бога во висините, а на земјата мир и меѓу луѓето добра волја"! (Лука 2/14).

Пастирите веднаш отрчале во пештерата каде што ги нашле Марија и Јосифа со Богомладенецот, му се поклониле, а потоа низ градот разгласиле за раѓањето на Спасителот. Веднаш потоа кај првородениот син на Света Дева Марија пристигнале и тројцата мудреци од исток на коишто за раѓањето на Спасителот им соопштила необичната ѕвезда на небото која ги довела до пештерата движејќи се пред нив кога тие оделе и стоела кога тие одморале.

- "И штом влегоа во куката, го видоа Младенецот со мајка Му Марија и паднаа, па му се поклонија; а кога ги отворија своите ковчежиња, Му принесоа дарови: злато, ливан и измирна" (Матеј 2/11).

Овие дарови требало да претскажат дека новороденото дете е во исто време човек (измирната), Бог (ливанот - темјанот) и Цар (златото). Значи, пред Богомладенецот прво се поклониле простите пастири и учениите мудреци како овоземни жители, но и ангелите од небото што значи дека тој бил предодреден поеднакво да му припаѓа и на небото и на земјата.

 Зошто Денот на раѓањето на Исус Христос не се одбележувал во првите три века?

КИТЕВСКИ: Денот на раѓањето на Исус Христос не е познат и во првите три века овој празник не се празнувал. Причина за тоа е христијанскиот поглед на живо-

тот, во тие времиња на робовладетелски општества. Имено, тогаш кога животот на човекот имал мала вредност, му се посветувало поголемо внимание на крштавањето како духовно раѓање и на смртта како раѓање во вечниот живот. Така во празникот Богоявление - Водици биле слепани повеќе спомени поврзани со животот на Исус Христос на земјата. Подоцна кога престанале робовладетелските општества, кога животот на обичниот човек добил поголема вредност се јавила потреба да се празнува и денот на раѓањето на Исус Христос. И од практични причини се јавила потребата за одделување на празникот на Господовото раѓање од денот на неговото крштавање, зашто при празнувањето на овие спомени верниците не можеле во исто време да бидат и на местото на неговото раѓање во Витлеемската Пештера, и на местото на неговото крштавање на реката Јордан. Во барањето на датумот кога тој да се празнува, Светата Христијанска црква решила тоа да биде денот кога во претхристијанскиот период се празнувал денот на новото сонце или на младото сонце, а тоа бил 25 декември, празник што паганите го празнувале многу свечено, со многу неморал, со пијанство, со гледијаторски игри и сл. Ставајќи го празникот на Христовото раѓање на овој ден Црквата постигнала два ефекта: од една страна масовно празнување на својот празник, а од друга страна бучните и во голема мера неморални пагански прослави ги свела на пристojно христијанско празнување. Подоцна овој празник, Рождество Христово - Божиќ, истиснал повеќе претхристијански празници, но и присвоил многу обичаи поврзани со нив. Така станал празник со најмногу и најразновидни обичаи. Иако има препоставки дека празникот се празнувал и порано, според некои истражувачи за најрано споменување на овој празник, или за негово востановување се смета календарот на папата Либерји (Либерјански календар) од 354 година кога се празнувал во Рим. И за разлика од сите други празници кои западот ги добил од истокот, овој празник имал спротивен пат, од запад минал на исток, и за прв пат е празнуван во Цариград, каде што го востановил св. Григориј Богослов.

Можеме да речеме уште дека Бо-

жиќ е и матица на повеќе празници, бидејќи на тој ден се празнува раѓањето на Исус, зашто да не било раѓањето немало да има ни крштавање (Водици), ни распетие и воскресение (Велигден), ни јавување на Светиот Дух (Духовден), ни Воздвижение на чесниот крст (Крстовден), ни Преображение Господово итн.

 Денес македонскиот народ со многу внимание го празнува Рождество Христово - Божиќ, но и денот што му претходи - Бадник или Коледе. Кои обичаи се изведуваат на овој празник и која е нивната смисла?

КИТЕВСКИ: На Божиќ, односно на денот што му претходи Бадник или Коледе, се изведуваат најмногу и најразновидни обичаи. Како што споменавме претходно, станува збор за прастари, пред сè, пагански обичаи, во далечното минато поврзани со празнувањето на денот на новото сонце, но и на други празници од овој период од годината. Многу од овие обичаи по примањето на христијанството од страна на нашиот народ добиле христијанска смисла и христијанска симболика. Така, коледарскиот оган кој своето потекло го има далеку во претхристијанскиот период и според некои истражувачи имал цел да му се помогне на изнемоштеното сонце, кое во овој период од годината свети и топли со најслаб интензитет, а според други имал цел да ги изгори болестите и негативните демони, во христијанството добил нова смисла. Христијаните од него чувствуваат Божја топлина и светлина што треба да ги растера мракот, незнањето, суеверието итн. Богатата трпеза што на почетокот од годината според принципот на имитативната магија требало да обезбеди богата и родна година сега својата порека ја манифестира низ обредните предмети што добиле христијанска симболика: виното, кое по востановувањето на светата тајна - причесна, ја претставува Господовата крв, сламата, која потсетува на јаслите во Витлеемската пештера, потоа свеката, дабовата гранка, иконата, лебот итн. Ако земеме предвид дека на богатата трпеза се присутни и оревите, рибата, медот, гравот, што имаат хтоничен карактер и што во

Д-р Марко Китевски, НАУЧЕН СОВЕТНИК ВО ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА

РОЖДЕСТВО НА НАШИОТ ГОСПОД ИСУС ХРИСТОС

Раѓањето Твое, Христе Боже наш, го озари светот со светлина на знаењето; во неа, пак, оние што им служеа на ѕвездата од ѕвездата се учеа Тебе да Ти се поклонуваат, Сонце на правдата, и да Те познаат Тебе, исток на висините, Господи, слава Ти.

Дева денес Го раѓа Оној што постоеа од секогаш и земјата на недостапниот пештера му принесува. Ангелите со пастирите Го прославуваат, а мудреците со ѕвездата патуваат, зашто заради нас се роди Дете младо, Превечниот Бог.

дамнешните верувања се поврзани со душите на дамнешните предци, очигледно е дека во овој празник се слеани повеќе слоеви на народната култура. Инаку, вечерата е посна затоа што се паѓа во периодот на постите. Имено, на овој празник му претходат долгите Божиќни пости што започнуваат на 28/15 ноември.

★ Кои други обичаи се изведуваат на Бадник и Божиќ, зошто децата одат по куќите и пеат песни?

КИТЕВСКИ: Кога станува збор за вечерата да го кажеме и тоа дека не е обичај на Бадник да се оди на гости, туку секој празникот го празнува во кругот на семејството. Оттука и пословицата: "Пред Божиќ, зад Божиќ кај да си, дома да си". Пред да започнаат домашните да вечераат, домаќинот го отворал прозорчето и го поканувал Дедо Боже на вечера со зборовите: "Повели Дедо Боже да вечераме". Во некои места софрата се изнесувала во дворот и оттука се упатувала поканата кон Дедо Боже. Инаку, на Бадник и Божиќ се изведуваат и повеќе други обичаи. Така, на пример, со многу внимание, но и со обичаи е проследено сечењето и горењето на дрвото "Бадник" коледарските огнови и многуте и со најразлична содржина песни што се пеат крај нив. Децата по палењето на огновите и пеењето песни покрај нив ги посетуваат и куќите каде што исто така пеат песни, го најавуваат и го честитаат големиот празник "денеска е Коледе, утре е Божиќ" за што добиваат дарови: овошје, бомбони, пари итн. Порано во селата

за оваа прилика се меселе специјални колачи. Месењето, пак, на кравајчето, питата или погачата со паричка што има цел да ја прогнозира среќата на членовите на семејството во некои краишта е поврзано со Бадник, но во други со Василица. Како е да е станува збор за обичај што се изведувал на почетокот на годината кога нашите предци сакале да дознаат што ги очекува во годината што следува, но и да влијаат за посреќна и побериќетна година. Во таа насока се и прогнозирањето на плодноста со жарчиња (јаглења), врзувањето на овошните дрва со сламата на која се вечерало, показникот (полазата), обредното сечење или колење на неродните овошки, животни, предмети (бочви, амбари и сл.) што всушност претставува заканување или иницирање на пообилан род итн.

★ Со Божиќ започнува периодот од дванаесетте некрстени или погани денови. Што претставуваат тие во народното верување?

КИТЕВСКИ: Овој период од годината кога денот е најкус и сонцето најмалку свети, кога беснеат виулицы, кога високиот снег и силните мразеви претставуваат закана по здравјето и животот на човекот, во свеста на дамнешните предци претставувал ризичен период. Во почетокот овој критичен период се протегал на цел ноември и декември, но подоцна бил сведен на дванаесетте дена од Божиќ до Водици. Наречен е Некрстени денови, Погани денови, а некои го викаат и Ристосови денови и тоа е период исполнет со религиозен

страв и разни магиски заштити. Иус е крстен на триесетгодишна возраст, но во паганските верувања жена леунка и дете некрстено се изложени на негативните демони поради што и овој период годината од празникот на раѓањето на Иус (Божиќ) до празникот на неговото крштавање (Водици) е сметан за критичен период исполнет со разни опасности. Познато е дека во овој период луѓето не работеле потешки работи: жените не ткаеле, не везеле, не плетеле, мажите не оделе на подолг пат (печалба и сл.). Освен тоа луѓето изведувале и многу обичаи за бркање на негативните демони. Такви се василичарските и русаличарските обичаи. Дури откако на Водици ќе била крстена (осветена) водата, се верувало дека се парализирани и тие негативни демони и дури потоа можело да се живее поспокојно и да се работат секакви работи.

★ Значи во овој циклус на зимски празнувања значајно место имаат и празниците Василица и Водици!

КИТЕВСКИ: На први јануари според православниот календар се празнуваат три спомени, односно три празници. Првиот е Обрезање Господово, вториот е празникот на св. Василиј Велики и третиот е Православна Нова Година. Според тогашните еврејски закони секое машко дете на осмиот ден од раѓањето било носено во храмот каде што по извршениот обред обрезавање добивало име. Овој обред значел и воспоставување врска со Бога поради што необрезаните се сметале за неосветени и нечисти, а со тоа и отпадници од еврејскиот народ. И Иус на осмиот ден од раѓањето, од страна на светото семејство, бил однесен во храмот каде што по обрежувањето го добил името. Во спомен на овој настан востановен е и празникот Обрезање Господово.

На овој ден 389 година починал големиот христијански светител св. Василиј Велики познат уште и како Кесариски поради тоа што

долги години бил владика во градот Кесарија Кападокиска. Верен на изворните принципи на христијанското учење повеќепати бил прогонуван, направил големи дела, а останал запаметен како пример за позитивни човечки особини поради што црквата го нарекла Велики.

Меѓутоа, обичаите што се изведуваат на овој ден се поврзани со Православната Нова Година. И на овој ден се палат огнови, се пеат песни, се прогнозира среќата и напредокот во претстојната година, се иницира среќа и благосостојба, се изведува обичајот суровење, (иницирање на здравје и напредок) оттука и денот е наречен Сукова итн. Драмската игра што во различни места на Македонија има различни имиња: Џамала, или Бабари, Василичари, Ешкари итн. е во функција на одбрана од негативните демони со маски, врева (тапани, гајди, свонци, тропане и сл.) но и иницирање на поубава иднина. Во овој период на Некрстени денови се изведувале и познатите Русалиски игри коишто со строги правила на однесување, исто така имале за цел магиска заштита од негативните демони.

Што се однесува пак до празникот Богојавление или Водици може да се рече дека се работи исто така за голем христијански празник што се празнува во чест на крштавањето на Иус од страна на св. Јован Крстител. И на овој ден што се празнува два дена се изведуваат богати обичаи како што се: крштавањето (осветувањето) на водата, фрлањето на крстот во водата, благословување на родот и стоцата, одење по коледаци и пеење на пригодни песни, избирање и менажување на кумот итн.

Како и да е кога станува збор за овие зимски празници можеме да речеме дека нашиот народ ги празнува со многу внимание, со многу голема приврзаност кон својата христијанска вера, но и кон својата народна традиција. Оттука многуте обичаи, народни песни, ора, драмски игри итн.